

ARUTLUSI

Rägavere mälestusmärgi taastamise osas.

EESTI VABADUSSÕJA RÄGAVERE MÄLESTUSMÄRGI TAASTAMISEST.

Kui me 1967.aastal Eesti Laskurkorpuse veterani Olev Eensaluga(+) uurisime 1918.a. 15.detsembril toimunud Rägavere lahingu üksikasju, saime kohalike elanike selles osas rohkesti meenutusi. Lahingu ajaloolise tausta, lahingu skeemi jm detailide kohta saime raamatust "Eesti Vabadussõda", mis Olev Eensalul oli olemas. See raamat oli tol ajal rangelt keelatud kirjandus. Eesti Vabariigis oli Eesti vabadussõja kõik väga täpselt ja tõepäraselt kirja pandud. Rägavere lahingu täpse kirjelduse võtsime sellest raamatust ning alates 1967.aastast oli see Vinni ST-s albumis "Rägavere lahing" lugemiseks kõigile välja pandud. Sel ajal oli meil juba ka teada, kus asus Vabadussõja Rägavere mälestusmärk, kuid selle taastamisest ei saanud siis juttugi olla. Seejärest rajasime Rägavere lahingu uue mälestusmärgi teise kohta, kui Kodusõja mälestusmärgi, Tartu Kommunistliku Polgu lahingupaiga tähisena.

Nagu võib lugeda Vinni "Info", kerkis alates 1988.aastast päevakorda Eesti Vabadussõja Rägavere lahingu mälestusmärgi taastamine (vt. artiklid Vinni "Info" detsembr, veebr, märts, aprill ja mai 1989). Üks Eesti Vabadussõja Rägavere mälestusmärgi taastamise initsiaatoreid on endine Mõdriku küla elanik Erich Erilt, kunagine Rägavere algkooli õpilane. Rägavere mõisahoone muuseumiks ümberhitaja, endine Ed. Vilde kolhoosi esimees. Talle on südamelehedane oma sünnikoha minevik ning Rägavere lahingu monumendi hävitamise üksikasjad on tal samuti enda mälestuste ja kohalike elanike jutustuste kaudu hästi teada. Eesti Vabariigi päevil pidasid Rägavere algkooli õpilased ja õpetajad mälestusmärgi ümbrust ja lahingus langenute haudu Rägavere mõisa surnuaial eeskujulikult korras, ka Erich Erilt osales õpilasena nendes üritustes.

Kuna E.Erilt on raskesti haige,siis otsustasime Vinni kodu-uurijatega mälestusmärgi taastamise enda peale võtta.Leidsime, et see on meie püha kohus kohalike elanike ja kogu eesti rahva ees,kohustus ja tahe püüda heastada ülekohut,mida tegid nõukogu-de okupatsioonivõimude kohalikud abilised ja okupatsioonivägede esindajad,hävitades Eesti rahva vabaduse sümboleid-ajaloolisi mälestusmärke.

Kuna kava datud oli Vinnis läbi viia esimene 1941.-42.a. tööpataljonlaste ülevabariigiline kokkutulek 1.ja 2.juulil 1989.a. siis ajastasime mälestusmärgi taastamise ja avamise selle üritu-sega.

Pidasin korduvalt nõu telefoni teel Erich Eriltiga ja käisin ka tema pool kodus.Vinnist leidsin aktiivsed abilised ja üritu-se materjaalsed ning moraalsed toetajad,nendeks osutusid Ilmar Bork,Heino Kallaste,direktor Juhan Ratnik,ehitusdirektor Teet Lood jt.Pensionär Karl Arumäe tõi mulle hea kvaliteediga foto Rägavere mälestusmärgist,mis oli tehtud 1942.aastal.Kuna minu käsutuses oli fotograaf Tiit Põllu Pärnust,siis tegi ta fotost suurendatud koopiad.Arhitekt Ilmar Bork hakkas foto järgi kind-laks tegema mälestusmärgi mõõtmeid,kasutatud materjale kuju ja omaduse järgi.Aprillikuul käisime Ilmar Borki ja maakorraldaja Tiit Markiga läbi kõik Vinni sovhoosi ja lähema ümbruse põllu-kivide kokkuveo kohad,et leida sambaaluseks sobivaid kunsti-päraseid põllukive ja ülemiseks osaks sobivat suurt tumedat graniitkivi.Leppisime kokku Rakvere Haugasammaste töökojaga (juhataja hr.Lindmaa),et nemad teevad ülemise osa õigeks ajaks valmis,kui meie toome kivi ning teksti jaoks kulla...Maikuul leidsime Kaarli osakonna kivivirnadest kaks suurt tumehalli graniitkivi,mis said Rakverre töökotta transporditud.Mõlemad kivid lõigati pooleks,ühest poolest sai asja,põlnud pragusid see.

Maikuu lõpul algas mälestusmärgi taastamine.Ilmar Borki kavan-di järgi kaevati lahti endise samba vundament,sealt leiti mõned samba aluse kivid ja üks suurem endise samba ülemise kivist lihvitud osa tükk.Selle otsustasime asetada kunstipärase põllu-kivide vahele uue samba alusesse hävitamise ja taastamise kuu-päevaga.Ühe endise samba pealmise osa tüki tõi Erich Putko,kelle

talul on üsna samba lähedal. Tema oli seda tükki hoidnud aasta-
kümneid oma pööningul. Putkolt saime teada veel mitmeid üksikasju
samba ja selle ümbruse tõepärase taastamise osas, tema rääkis ka
mõndagi kahest samba hävitamisest (1941 ja 1944), aga ka esimesest
avamisest 1931. a., mil ta oli 8. aastane poisike.

"1931. a. vahtisin samba avamist aknast, vihma sadas, mul ei
lubatud välja ega lähedale minna. Aga hästi on meeles, et tee
ääres oli palju punaste pükstega Eesti ratsaväelasi, kõik hobuste
seljas..."

1941. aastal lõhkusid mälestusmärgi ära omaküla mehed, muidugi ka
kõrgemalt saadud käsu järgi. Käsk oli, aga mehed kaevasi üle-
mise, tekstiga osa maa sisse auku ning alumised, kunstipärased
kivid samuti, alumine osa lasti kerge pauguga laiali. 1942. a.
kaevati kõik maast välja ja pandi uuesti kohale. Aga 1944. a. hilis-
sügisel tulid sõjaväelased ning lasksid lõhkeainega ülemise osa
tükkideks ja alumise osa laiali, tüki ja alumise osa kivid vee-
ti soo äärde kivihunnikusse. Hiljem see kivihunnik hävines maa-
parandustöödega, neid kive enam ei leia..."

Erich Putko näitas meile neljakandilisi musti oksüdeeritud
metallvarbu, mis olid mälestusmärgi ümbrise ümbritseva haljasala
piirdeaiaks olnud, madala viirpuuhekiga taga. Nüüd on viirpuud oma
10 m kõrged.

1931. a. oli mälestusmärgi taga kask, mille ümber võis ilmselt
ühe või kahe käe sõrmedega kinni võtta, nüüd ei jätku selleks
ühe mehe käsivartest...

Üks samba ümbruse külg on viirpuudest lage: "Naabrimees kae-
vas 1944. aastal välja ja istutas oma aeda" näitas Erich Putko
naabrimehe maha jäetud hoonete ja aia poole. "Ütles, et see sammus
on nüüd igavesti hävitatud, ka ümbrus tuleb hävitada." Ja tõigi
osa viirpuuid ära ning istutas meie piiri peale. Tõepoolest, seal
oli rida nüüd ca 10 m kõrgusi viirpuuid, samasugused, nagu endise
mälestusmärgi ümbruses.

Rägavere mälestusmärgi taasavamist 1942. aastal mäletas hästi
Mõdriku küla elanik, endine Vinni sovhoosi vanemagronoom Karl
Sild(+). Tema õppis sel ajal Vaeküla Põllutöökoolis ning käis

koos teiste õpilastega samba avamise tseremoonial 13.septembril 1942.a.

Juuni algul 1989.a. algas mälestusmärgi teine taastamine Ilmar Borgi kavandi järgi asetati maasse vundamendiplokid ja valati sambale raudbetoonüdamik. "Seda juba nii kergelt ei purusta", tegi Ilmar musta huumorit... Aga tõetera oli sellel ütlemisel sees küll, pealegi läks nüüd aluseks tarvis väheke põllukive. Nende otsimine oli omaette "lööktöö", nüüd juba mälestusmärgi taastaja Toivo Põdramäe juhendamisel. See noormees Rakverest, endine Rakvere KEK'i tööline, praegune eraettevõtja ehitusühistus, sõlmis Vinni ST-ga lepingu ja asus jooniste-fotode järgi mälestusmärgi taastama. Alusekive töid ka kohalikud elanikud ning heakorralbrigaad Kalju Pilviste juhtimisel.

Kuna töödejuhataja arhitekt Ilmar Bork sõitis juuni algul ootamatult Inglismaale ning pidi saabuma tagasi alles kuu lõpuks, nii kadus lootus temapoolsele abile kõige kiiremal ja vastutusrikkamal ajal. Abi tuli aga jälle Erich Erilti kaudu, õigemini Tallinna Muinsuskaitse Seltsi poolt. Sealne spetsialist, mälestusmärkide taastamisega tegelev arhitekt Fred Toms on Erich Erilti lähedane sugulane ning oli meelsasti valmis oma abi pakkuma. Ta tõi kaasa endise mälestusmärgi täpsed joonised, teksti foto-suurendused jne., jälgis samba taastamise töid, valis lõplikult välja pealmise osa graniitrahnu. Samba ehitaja Toivo Põdramägi suhtus oma töösse suure vastutustundega, Fred Tompsi poolt leidis tema töö täit tunnustust.

Hauasammaste töökojas valmis mälestusmärgi pealmine osa, tekst sai sisse raiutud. Aga probleem tekkis tähtede kuldamisega. Tallinnas elav Vinni mees Kirill Murumets leidis Tallinnast üles kulla, kuid lakki ei leitud kusagilt. Siis aga tuli appi kogemustega kuldaja, Kunda mees, kes töötab ka hauasammaste töökojas ning leidis oma tagavaradest laki, temaga sõlmisime lepingu.

Mõni päev enne 1.juulit sai Toivo Põdramäe töö valmis, mälestusmärgi ülemine osa ka alusele kinnitatud. Nüüd on veel tarvis

kiiresti umbrus heakorrastada! Seda aitas teha heakorrastus-
brigaad Kalju Pilviste juhtimisel ja Teet Lood tehnikaga.
30. juunil saabus Inglismaalt tagasi Ilmar Bork ja osales vii-
maste heakorrastustööde tegemisel.

1. juulil 1989. a võis avamine toimuda ja toimuski.

EV Rägavere monumendi taastamiseks kandis Virumaa Fond
Vinni ST arvele 3000.- rubla. On teada, et monument läks rohkem
maksma. Pundujääva summa kattis Vinni ST.

August Kondoja

Juuli, 1989. a.